

NICHITA STĂNESCU - Universul poetic

Nichita Stănescu s-a impus ca unul dintre cei mai interesați și valoroși creatori de poezie modernă; ca o recunoaștere a valorii creației sale, i s-a conferit în 1975, la Viena, premiul Herder, iar în 1982, în Iugoslavia, premiul “Cununa de Aur”.

Nichita Stănescu este mai interesat, mai emoționat de idee decât de sentiment. Calea care să-i satisfacă nevoia de siguranță ducea spre disciplinele riguroase ale spiritului, spre geometrie și fizică. Critica literară consideră că de la Ion Barbu, poezia românească nu a mai cunoscut o asemenea capacitate de abstractizare ca în cazul lui Nichita Stănescu.

Poetul s-a situat într-o ascendență “nobilă”: prin tendința de a ajunge până la esența liricului, el se apropie de Eminescu și Blaga; prin forța inovației la nivelul limbajului artistic, se apropie de Arghezi; prin capacitatea de încifrare a mesajului în formule de maximă abstractizare, se apropie de Ion Barbu.

Criticul Eugen Simion definește poezia lui Nichita Stănescu “*poezia poeziei*”. Stănescu însuși afirma: “*poezia nu este numai artă, este însăși viața, însuși sufletul vieții*”. De-a lungul întregii sale creații se disting încercări de a defini concepția sa despre cunoaștere prin artă, despre echilibrul dintre conținutul și forma poeziei, despre relația poetului cu cuvântul. Poezii pe această temă: “Ars poetica”, “Arta poeziei”, “Arta poetică”, “Arta scrisului”, “Autoportret”, “Poezia”, “Poetul ca și soldatul”, “Căutarea tonului”, “Poetul”, “Tonul”, “Timbrul”.

Nichita Stănescu demontează elementele artei, pe care le reasează după o ordine proprie. În poemul “Nod 33”, poetul încearcă să lămurească, să descifreze această ordine proprie: “*Am gândit un mod atâta de dulce / De a izbi două cuvinte / De parcă iarba verde ar înflori / Iar florile s-ar ierbi.*”.

Prima etapă - Lirica sentimentelor, adolescentină, în care predomină idealurile romantice, subiectul cunoașterii este eul liric în jurul căruia se circumscrie lumea reală.

În primele două volume (“Sensul iubirii”, “O viziune a sentimentelor”), majoritatea poeziilor sunt de dragoste, erosul este un prilej de a comunica frământatele întâmplări ale ființei interioare, care sunt mai puternice decât ale condiției fizice date. Iubirea produce o senzație de

plutire, zborul se naște din dragoste ca o coloană a infinitului între pământ și cer.

În poezia "Cântec": "*Du-mă, fericire, în sus și izbește-mi / Tâmpla de stele, până când / Lumea mea prelungă și în nesfârșire / Se face coloană sau altceva / Mult mai înalt și mult mai curând.*", starea de iubire e starea din afara incertitudinii, este "cântecul de izbândă a sunetului și a luminii". Iubirea este o stare lirică complexă, este o ieșire din somn, motivul fundamental fiind cel al răsăritului: "*Soarele saltă din lucruri strigând / Clatină muchiile surde și grave.*" ("O călătorie în zori").

A doua etapă - Lirica necuvintelor, maturității creatoare începe cu volumul "Dreptul la timp". Vizionalismul lui Nichita Stănescu se abstractizează, viziunea asupra spațiului și timpului se schimbă.

Poemul "Enghidu" este un poem despre moarte. Pierzându-și prietenul Enghidu, uriașul Ghilgameș descoperă sentimentul morții, necunoscut până atunci. Poetul, din perspectiva abstractă a durerii dă o definiție afectivă a timpului: "trecerea durerii în trecerile timpului". Timpul este o absență care crează și o creație care nu se poate numi: "*Ceea ce nu e, fără de margini este / Pretutindenea călătorește, pete mari întâlnind / Cărora Timp le spun / [...] / Ceea ce nu e, fără Timp este, ca amintirea / E asemenea văzului mâinilor / Asemenea / Auzului ochilor*".

Miturile nu apar doar cu sensurile lor inițiale, ci sunt un pretext pentru a transmite o stare lirică complexă. În poemul "Enghidu" este un pretext pentru a comunica durerea generată de scurgerea ireversibilă a timpului, scurgere care înseamnă moarte.

În poemul "Către Galateea", poetul reînvie mitul Galateei, care este atât opera cât și femeia neîndurătoare. Creatorul modern cere îndurarea de a fi de la cea creată de el.

Volumul "11 Elegii" este considerat cea mai bună carte a lui Nichita Stănescu. Poetul dezvoltă un număr de raporturi care delimitează poezia și existența poetului. Punctul de plecare este criza de natură existențială pe care poetul încearcă să o depășească prin meditație. Stilul acestor poezii este solemn și ermetic, ex. "Elegia întâia": "*Totul este inversul totului / Spune Nu doar acela / Care îl știe pe Da / Însă el care știe totul / La Nu și la Da are foile rupte*" (Nu poți nega ceva ce nu cunoști; pe măsură ce cunoști mai mult ești mai conștient de relativitatea lucrurilor sale).

De fapt, elegiile sunt "definiții" filosofico-lirice ale unor concepte fundamentale ale existenței poetului. În elegii tema este suferința de

diviziune, tânjirea după unitate: “*Durere a ruperii în două a lumii / Ca să-mi pătrundă prin ochii, doi / Durere a ruperii în două a sunetelor / Lumii, / Ca să-mi lovească timpanele, două*” (“*Elegia 4*”). Refacerea unității primordiale nu este posibilă până când poetul nu va ști limba ierbii, a sâmburilor, a stelelor.

În “*Elegia a 10-a*”, poetul își exprimă dorința de a atinge prin intermediul gândirii poetice neauzul, nevăzul, negustul, nepipăitul, deci de a exprima inexprimabilul. Spiritul suferă de ceea ce nu poate cuprinde, de imposibilitatea de a materializa imaterialul: “*Dar eu nu sunt bolnav. Sunt bolnav / De ceva între auz și vedere / De un fel de ochi, un fel de ureche / Neinventată de ere.*”. Această aventură spirituală se încheie prin acceptarea realului, prin întoarcerea la lumea fenomenală.

În *ultima elegie*, poetul exprimă întoarcerea propriul pământ: “*A fi în lăuntru fenomenelor, mereu / În lăuntru fenomenelor / A fi sămânță și a te sprijini / De propriul tău pământ*”. Poetul reia această temă în volumele următoare, “Alfa” și “Oul și sfera”.

În volumul “*Laus Ptolemei*”, cele două căi de cunoaștere poezia și matematica, care apar și în lirica lui Barbu tind să fie reduse la limbajul unic inițial și inițiativ. Principala temă a acestui volum este refacerea simbolurilor.

În volumul “*Necuvintele*”, poetul abordează o altă perspectivă a lucrurilor și anume privirea din afară într-o intenție nouă de stăpânire a universului. Poezia este “ochiul care plânge, lacrima celui care trebuie să fie fericit”.

În ultima etapă, numită lirica frigului, tema fundamentală este moartea. Volumele de poezii din această etapă sunt “*Măreția frigului*”, “*Noduri și semne*”, “*Epica Magna*”, “*Operele imperfecte*”. Moartea este o experiență limită, însemnând întoarcerea în mit, în necuvânt. Moartea este o încheiere metaforică a aventurii spirituale a eului poetic în spațiul cunoașterii.

Criticul literar Aurel Martin consemna că universul liricii lui Nichita Stănescu este “*o pădure de simboluri*”. Ca toți marii poeți, Nichita Stănescu a fost fascinat de esențe, de ceea ce exprimă sau ascunde fenomenalul. Poetul a încercat să pătrundă dincolo de lumina cunoașterii, descoperind că tainele nu se lasă învinse, nu-și divulgă nucleul intim.

Poetul a avut însă vocația de a pătrunde impenetrabilul, de a-și închipui realități indefinibile. De aici frecvența în vocabularul său a

cuvintelor construite cu prefixul *ne*, acestea valorificând simultan o afirmație și o negație.

Întreaga sa lirică pendulează între polii centralizatori, între da și nu, între lumină și întuneric, între iluzie și real, între stare de veghe și stare de vis. Modernitatea și valoarea liricii sale rezidă în viziunea poetică originală și în limbajul poetic. Poetul conferă cuvântului independență, considerându-l creator de lumi: “*Numai cuvintele zburau între noi / Înainte și înapoi, / Vârtejul lor putea fi aproape zărit / [...] / Ca să privesc iarba înclinată de / căderea unui cuvânt*”. Limbajul său poetic este abstract, bazat pe metaforă și parabolă.

În volumul “Cartea de recitare”, poetul distinge trei moduri de a crea poezia:

- fonetic - bazat pe sonoritatea sunetelor, pe aliterație
- morfologic - bazat pe mobilitatea cuvântului, la fel ca la Arghezi
- sintactic - bazat pe construcțiile sintetice ca în cazul lui Barbu.

Nichita Stănescu experimentează un lirism semantic prin cultivarea simbolurilor existențiale. El realizează mutații de sens prin construcții sintactice aparent absurde, prin schimbarea valorii gramaticale a cuvintelor (văzul mâinilor).

La nivelul expresiei poetice, poezia lui Nichita Stănescu este o țesătură de noduri și semne. Semnul este sensul convențional al cuvântului, iar nodul este nucleul semantic al cuvântului poetic.